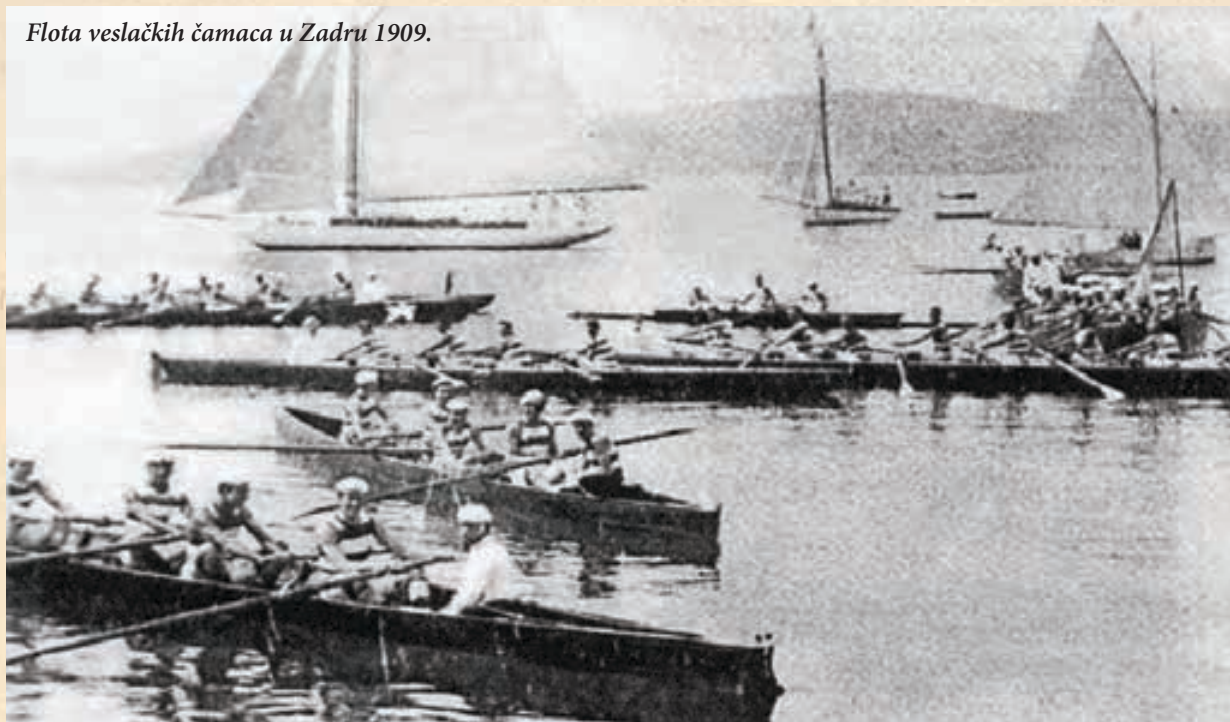

Flota veslačkih čamaca u Zadru 1909.

Razvoj športa u Zadru do I. svjetskog rata

Član društva je da pruži mladima svojstvenu zabavu za muškarce, uvježbavajući ih u rukovanju oružjem i naročito poučavajući ih u preciznom gađanju. Član može biti svaka osoba koja uživa dobar glas i koja se obavezuje pridržavati pravila društva. Svaka osoba koja se želi učlaniti dužna je biti član najmanje godinu dana. Ako želi prestati biti član mora to najaviti, najmanje tri mjeseca ranije, upravi društva – tako je stajalo u pravilima *Prima società cittadina del tiro al bersaglio* (Prvo građansko društvo za gađanje) osnovanom 1871. u Zadru.

No, početke organiziranog bavljenja športom u Zadru možemo pratiti još od 1857., kada je osnovano lovačko društvo pod punim imenom *Per la Società di cacciatori in Zara*.

Osim gađanja, članovi društva su se natjecali i u vojničkim i gimnastičkim vježbama. Uz to prakticirali su i natjecanja u trčanju, mačevanju, hrvanju, plivanju, jedrenju i veslanju. Članovi su imali svoje prostorije s bogatom čitaonicom. Društvo je 1880. dobilo novo ime *Società dei Bersaglio* (Streljačko društvo) i kao takvo bilo upisano u austrijski savez *Lega dei bersaglieri austriaci* sa sjedištem u Beču. Tamo su sudjelovali 1880. na savezničkom natjecanju

najboljih strijelaca, a prodefilirali su i pred carem Franjom Josipom.

Suradivali su i sa drugim društvima Dalmacije, kao i pokrajinom Venezia-Giulia. Društvo se učlanilo u *Federazione Sportiva Interregionale di Trieste* (Meduregionalna sportska federacija u Trstu), a isticalo se dobrom organizacijom i radom, posebno nakon 1909. kada je izgrađen novi dom u ulici Karla Federica Bianchija (Dom sindikata).

Ostalo je zapisano da je društvo 21. srpnja 1912. organiziralo veliku svečanost povodom 40 godina postojanja. Osim društava iz Zadra, sudjelovala su i talijanska društva iz Paga, Arbanasa, Šibenika, Solina, Splita, Hvara, Starigrada na Hvaru i Dubrovnika.

U Arbanasima kraj Zadra se 1885. također osniva streljačko društvo pod imenom *Società Bersaglieri Borgo Erizzo*. Nešto ranije 1876. utemeljeno je društvo za tjelovježbu *L'Associazione Zaratina di Ginnastica*, ali se već 1881. prerestriralo u društvo za tjelovježbu i mačevanje *L'Associazione Zaratina di Ginnastica e Scherma*.

U svojim aktivnostima Talijanska zajednica je 1885. godine osnovala i veslačko društvo *La Società dei Canotteri Dalmazia* (Veslačko društvo Dalmacija). Društvo je osim

Društvo Societa dei canottieri Dalmazia (1885. – 1891.) imalo je svoj amblem i zastavu.

Piše: MLADEN CUKROV

Početke organiziranog bavljenja športom u Zadru možemo pratiti od 1857., kada je osnovano lovačko društvo pod punim imenom *Per la Societa di cacciatori in Zara*

Program Prvog natjecanja u nogometu za prvenstvo Dalmacije koje je 1910. održan u Zadru.

veslanja imalo još sekcije jedrenja, plivanja, gimnastike, mačevanja, a od 1887. godine osniva se škola jahanja i biciklistička sekcija, koja se ubrzo odvojila i postala samostalni klub *Veloce Club Zaratino*.

Posebno je aktivna bila gimnastička sekcija koja je 1886. nabavila više gimnastičkih sprava. Često su se priređivala natjecanja, odnosno akademije gdje su se izvodile razne gimnastičke vježbe. Potkraj listopada u Zadar se doselio pedagog i športski djelatnik Pietro Orfei. On se odmah uključio u rad društva, te osnovao gimnastičku školu, koju su odvojeno posjećivali dječaci i djevojčice.

Nakon što su vlasti 1890. raspustile društvo *La Societa dei Canottieri Dalmazia*, talijanska zajednica je osnovala sportsko društvo *Il Circolo Nazionale* (Narodno društvo). U tom društvu su športaši bivše Dalmacije nastavili svoju športsku aktivnost kroz razne sekcije kao i u starom društvu. Međutim, ni ovo društvo se nije dugo održalo te je 1892. osnovano novo društvo *Societa Unione Zaratina* (Savez zadarskih društava). Ovo društvo je također imalo više sekcija, među kojima je bila i gimnastika.

U Teatru Verdi je 12. prosinca 1903. održana velika akademija u gimnastici i mačevanju, na kojoj je, kao gost, sudjelovalo društvo *Societa di ginnastica e scherma* iz Splita. Prilikom proslave 40 godišnjice od osnutka društva, u srpnju 1912., kao gosti, sudjelovale su glazbe iz Splita, Šibenika, Hvara Starog Grada i Vrboske. U svečanom programu sudjelovala su i gimnastička društva *Societa ginnastica* iz Splita i *Unione sportiva* iz Dubrovnika.

Osnivanje veslačkog kluba

Nakon što je 1885. prestalo sa radom gimnastičko društvo, inicijativni odbor od tri člana pokrenuo je u Zadru akciju osnivanja veslačkog kluba *Societa dei canottieri*. Uz pomoć desetak imućnih građana klub je osnovan, a da nije imao niti jedan čamac. U veljači 1886. članovi uprave su pokrenuli inicijativu oko učlanjenja u *Societa delle regate di Trieste* (Društvo za regate u Trstu), koje je zapravo bilo savez veslačkih društava u okviru Austro-Ugarske. Tim činom se željela omogućiti nabavka čamaca, a isto tako i sudjelovanje zadarskih veslača na natjecanjima.

Prve čamce društvo je nabavilo kod brodograditelja Pietra Grapruta u Veneciji. Čamci se nisu vadili iz mora nego su bili usidreni u zaklonjenom dijelu gradske luke. *Societa dei canottieri* je svoje društvene prostorije svečano otvorilo u rujnu 1886. u prizemlju zgrade koja je pripadala obitelji Lappena. Često su organizirani izleti u obližnja mjesta poput Preka, Ošljaka, Kukljice, Bibinja, Ždrelca i dr. Bilo je izlazaka izdržljivosti prema otocima Ugljanu, Pašmanu i Ošljaku. Veslalo se uglavnom društvenim brodom tipa lancun, koji je imao 14 vesala.

Osim veslanja društvo je 1887. osnovalo biciklističku sekciju. Bilo je aktivno 17–18 biciklista koje je vodio učitelj Pietro Orfei. Vozilo se uglavnom po gradskim zidinama i Novoj obali. Oni malo bolji biciklisti su počeli voziti i na dulje relacije. Tako je ostalo zabilježeno da su Stipanović i Marušić 2. svibnja 1887. odvozili trasu Zadar – Benkovac – Zadar u dužini 75 km za 5 sati.

Pred kraj godine osnovana je i gimnastička sekcija koju je također vodio Pietro Orfei. *Društvo Societa dei canottieri Dalmazia* je bilo uspješno u svom djelovanju sve do 1890. godine kada je došlo do razmirica u upravi kluba. Krajem godine, točnije 23. prosinca 1890., održana je sjednica na kojoj je odlučeno da se društvo raspusti.

Talijanska zajednica je 1900. osnovala novo veslačko društvo *Circolo canottieri Diadora* (Veslačko društvo Diadora). Nakon što je 1901. u Trstu raspušteno Veslačko društvo Saturnia, uprava Diadore uspjela je otkupiti dio njihove pokretne imovine. Svakako da su čamci bili najvažniji za djelovanje društva. Tako su već u svibnju Zadranici mogli vidjeti ove vrijedne športaše i njihove čamce.

Krajem svibnja u Zadar je iz Trsta stigao dvojac s kormilarom iz Nautičkog kluba Adria iz Trsta, čiji je konačan cilj bio Kotor. Njih su svečano dočekali veslači zadarskih društava Diadora i Zara. Čamac je stigao do Dubrovnika posjetivši prije toga Šibenik i Split. Svugdje je srdačno dočekan, ali se dalje do Kotora nije moglo radi lošeg i vjetrovitog vremena.

U rujnu iste godine održana je društvena regata u Preku, na kojoj su sudjelovali veslači Diadore i Zare. Svakako najzanimljivija je bila utrka dvije jole četvorke, koje su nosile

ime Elsa i Diadora. Dužina staze je iznosila 1750 metara.

Od aktivnosti može se spomenuti dolazak pet riječkih veslača koji su jolom četvorkom imenom Nereo 1904. uspjeli iz Rijeke stići u Zadar. I Zadrani su se znali uputiti na duže izlete. Tako su se veslači sa jolom na šest vesala 1905. uputili prema Puli. Tamo su ih dočekali domaćini iz pulskog veslačkog društva Pietas Julia.

U rujnu 1906. veslači Diadore nastupili su u joli četvorki na međunarodnoj regati u Trstu. Čamac je za tu priliku nabavljen u brodogradilištu Gallinari iz Livorna. Na regati su još sudjelovali veslači Amiene iz Rima, Liburnie iz Rijeke, Libertasa iz Kopra, Querini i Bariona iz Venecije.

Društvo je dočekalo 18. srpnja 1908. i otvaranje novog veslačkog doma dugog 30 metara, a širokog 9 metara. Na pontonu je bio i drveni toranj kojeg su izradili poduzetnici Buttazoni i Venturini iz Sarajeva prema projektu Giorgia Mazzonija. Te iste godine jola četvorka osvaja prvo mjesto na veslačkoj regati Jadranskog kupa u Trstu.

Na godišnjoj skupštini 1909. prvi put se pokrenula inicijativa da se formira i ženska veslačka sekcija. Osim Trsta, međunarodne regate su bile održavane i u drugim gradovima poput Kopra, Firenze, Ancone i dr. U Anconi se 1910. proslavila osmerka Diadore koja je odnijela veliku pobjedu ispred favoriziranih veslača Bucintora iz Venecije. Uprava Diadore uspjela je 1912. donacijama građana kupiti u Francuskoj glatki čamac (*outrigger*) kako bi veslači mogli sudjelovati na europskim međunarodnim regatama.

Prema zapisima se vidi da su 1912. i 1913. bile breme-

nite sa dosta problema jer nije bilo veslačkih aktivnosti. Ovo razdoblje Diadore završava 1914. kada je izabran novi upravni odbor, no početkom Prvog svjetskog rata športska aktivnost u društvu je zamrla...

Prva nogometna utakmica na prostoru tržnice

Prvi tragove „o igri s loptom“ u Zadru datiraju iz davne 1646., kada je providur Leonardo Foscolo zabranio igranje loptom u Compo Castello, jer se igralo blizu Crkve od Gospe i očito je smetalo građanima koji su tu prolazili.

Carlo Gozzi koji je bio iz Venecije, uputio je 1743. pismo providuru Girolamu Queriniju u kome spominje novu igru s loptom u Zadru. Igranje s loptom se nastavilo tijekom 19. stoljeća po livadama i trgovima na širem prostoru grada. Prvo organizirano igranje nogometa spominje se u zadarском listu *Il Dalmata* u br. 77. od 28. rujna 1887., kada je britanska flota posjetila Zadar. U sastavu britanske flote nalazilo se nekoliko najmoćnijih brodova, u to vrijeme, na svijetu: admiralski brod *Alexandra*, *Colossus*, *Dreadnought*, *Thunderer*, *Hecla*, *Scout*, *Polyphemus*, *Delphin* i *Albacara*. Na povratku iz Trsta flota se usidrilila u Zadru i 24. rujna, uz nazočnost princa od Edinburgha, sina kraljice Viktorije, odigrala svoju omiljenu igru loptom.

Na predjelu zvanom Ravnice (blizu dvorane na Jazinama) nogomet je igralo 50 časnika naizmjenično, podijeljenih u dvije momčadi. Tom prigodom svirane su himne Velike Britanije i Austro-Ugarske monarhije. Osim vojvode od Edinburgha i njegove supruge Marine (kći ruskog cara

Zadarski tenisači početkom XX. stoljeća

Alfons Borelli Vranski - prvi predsjednik planinarskog društva Liburnija

Nogometno igralište na Pazarò al Merchetto u Zadru gdje je održano prvo nogometno prvenstvo za Dalmaciju 26. prosinca 1910.

Aleksandra II.) tu su se nalazili i princ Georg od Walleša, princ Ludvig od Battenberga, markiz od Lome, zet kraljice Viktorije, te brojni časnici britanske mornarice i njihove dame. Njihov posjet Zadru trajao je 3 dana, za koje vrijeme su posjetili Carsko namjesništvo, općinu i širu okolicu grada. Priređeni su im razni koncerti i plesovi, a grad je bio svečano ukrašen i osvjtljen.

U Zadru se nogomet pojavio i u srednjim školama, a krajem 19. stoljeća uveden je u nastavni program zadarske gimnazije kao obavezan predmet.

Na igralištu u Ravnicama često su se okupljali vojnici austrougarske vojske i tu odigrali svoje nogometne utakmice. Među njima su prednjačili Česi, Slovaci i Mađari koji su već dobro poznavali nogometnu igru. Kako je ovo područje potpadalo pod Arbanase njima su se često znali pridružiti zadarski mladići i odigrati po koju utakmicu. To ih je navelo da i sami 1910. osnuju svoj klub Zmaj, koji je djelovao oko godinu dana. Kako je talijansko streljačko društvo *Societe del Barasaglieri di Borgo Erizzo* u Arbanasima 1911. osnovalo svoju nogometnu sekciju, nogometaši Zmaja su pristupili ovom društvu. Razlog treba tražiti u potpori koju su dobili, pogotovo u športskoj opremi od strane ovog streljačkog društva. Osim na Ravnicama, nogomet se igrao i na Novoj rivi (danas Obala kralja Petra Krešimira IV.).

Tijekom 1910. nogomet se igrao i u talijanskim gimnastičkim društvima. Te godine na glavnoj godišnjoj skupštini gimnastičkog društva *Societa ginnastica* u Zadru, tajnik Josip Tolja najavio je osnivanje nogometne sekcije. Osim nogometa društvo je njegovalo mačevanje, koturaljkanje (*pattinaggio*), atletiku, planinarstvo, plivanje i razne igre na otvorenom. Nešto kasnije iste godine osnivaju se slične nogometne sekcije u gimnastičkim društvima *Forza e corraggio* u Dubrovniku i *Societa ginnastica e scherma* u Splitu.

Prve nogometne utakmice članovi gimnastičkog društva igrali su na vojnom vježbalištu, odnosno ledini zvanoj Campo Marizio. Početkom prosinca 1910. godine društvo je obavijestilo javnost da će biti održana prva javna nogometna utakmica za prvenstvo Dalmacije. Za tu prigodu

zadarska općina je donirala prijelazni srebrni pokal nazvan Challenge, a društvo *Societa ginnastica* iz Zadra osiguralo medalje i diplome. Za ovo prvo prvenstvo Dalmacije u nogometu, prijavile su se zadarska i dubrovačka nogometna sekcija, a na kraju su pobijedili Zadrani. Umjesto na Campo Marizio, prva nogometna utakmica u Zadru održana je 26. prosinca 1910. na prostoru tržnice (Pazarò al Merchetto - danas osnovna škola Petra Preradovića) gdje su bili bolji uvjeti, a i gledatelji su se u slučaju kiše mogli skloniti pod dugi krov tržnice.

Societa ginnastica iz Zadra bila je inicijator i Drugog regionalnog prvenstva za Dalmaciju u nogometu održanog 8 i 9. travnja 1912.

Od Zadra do Zemunika i natrag

U Zadru je osnovano 1908. sportsko društvo *La Societa Podistica di Zara* koje je imalo atletsku i biciklističku sekciju. Društvo je prvo atletske natjecanje organiziralo na Bokanjcu 10. listopada 1909., a trčalo se na 1000 m. Zabilježena je i pješačka utrka 14. rujna 1913. oko grada u kojoj je pobijedio Giuseppe Palisca, član *La Societa Podistica di Zara*, ispred Nikpalja iz arbanškog društva *Societa dei Bersaglieri Erizzo*.

Gimnastičko društvo *Associazione Ginnastica Zara*, osnovano 19. ožujka 1909. na inicijativu zadarskih studenata. Osim gimnastike društvo je sudjelovalo u organiziranju atletske natjecanja u trčanju i hodanju. Prvo ovakvo natjecanje organizirali su 20. lipnja te godine kada se 40-ak mladića natjecalo u hodanju na stazi od Zadra do Zemunika i natrag u dužini od 28 kilometara.

Godine 1910. učlanili su se u *La Federazione Ginnastica Interprovinciale* (Međuregionalno gimnastičko udruženje za gimnastiku) sa sjedištem u Trstu. Članovi ovog udruženja bila su društva iz Trsta, Gorice, Istre i Dalmacije. Sva su se ova društva pripremala za veliko međunarodno natjecanje koje se održalo u prvoj polovici svibnja 1911., u povodu pedesete obljetnice Kraljevine Italije. Na ovom natjecanju sudjelovalo je 12.000 sudionika iz Italije, Austro-Ugarske, Belgije, Francuske, Luksemburga, Monaka, Rumunjske, Tu-

nisa i Švicarske. Zadarske gimnastičare predstavljala je momčad od 12 članova koji su se istakli osvojivši 158 bodova od 160 mogućih. Sudjelovala je i momčad *Societa di Ginnastica e scherma di Spalato* osvojivši 157 bodova.

Društvo je bilo aktivno i sljedeće 1912. pod vodstvom Felica Veglia. Aktivne su bile sekcije bacačkih športova, skoka u vis, hrvanja i dizanja utega. Iz političkih razloga rad društva je zabranjen 10. kolovoza 1912. Uskoro je osnovano novo društvo s neznatnim promjenama u imenu *Societa Ginnastica Zara*.

Privatne škole mačevanja

Prvo organizirano športsko mačevanje javlja se pri *L'Associazione Zaratina di Ginnastica* utemeljenom 20. siječnja 1876. Osim mačevanja društvo je njegovalo gimnastiku, plivanje i veslanje. U prvo vrijeme, do 1882., društvo je svoje aktivnosti imalo u areni Manzin na Obali Franje Josipa. U početku su mačevi bili drveni, a od 1880. željezni. Od 1881. društvo mijenja ime u *Societa Ginnastica e Scherma*. Djelovanje društva bilo je zabranjeno 1885. od strane austrijskih vlasti zbog nacionalističkih ispada dijela uprave i dijela športaša.

Aktivnosti su se ipak nastavile tako da se od 1885. održavaju športske akademije u novom kazalištu Giuseppe Verdi. Na tim akademijama često su sudjelovali i športaši iz Venecije, Budimpešte, Rijeke i dr. Ostalo je zapisano da je 1901., između ostalih, nastupila i grofica Italia Galante iz Venecije.

U drugoj polovici XIX. stoljeća u Zadru se otvaraju i privatne škole mačevanja. Prvu privatnu školu mačevanja otvorio je 19. lipnja 1878. Donato Garimberti. Nakon njega škole su još imali Luigi Etzel (1885.), Enrico Viscardi (1893.), Antun Proti (1901.) i prof Giuseppe Galante (1910.), koji je prije toga djelovao u Rijeci.

Početak Prvog svjetskog rata 1914. prestala su djelovati talijanska športska društva u Dalmaciji, a nakon propasti Austro-Ugarske monarhije 1918. talijanska vojska je okupirala Goricu, Trst, Istru, Rijeku i Zadar. To je početak novog doba u športskom životu primorskih gradova.

LITERATURA:

Marović, D. (1990). Povijest sporta u Splitu - Od antičkih igara do prvog svjetskog rata - Knjiga I. Splitski savez sportova.

Marić, D. - Meštrović, R. (2013). Baština zadarskog sporta - Športska zajednica grada Zadra.

Škorić, Č - Marić D. (1998.) Povijest veslanja u Zadru 1885. - 1997. - Veslački klub Jadran.

Prvi zadarski veslači iz 1882.: Antonio Rolli, Giuseppe Tomicich i Pietro Rolli (stoje), a u donjem redu leže Nilo Bugatto i Fortunat Rota

Velikan splitskog športa

Piše: JURICA GIZDIĆ

Ako se dr. Franjo Bučar s pravom smatra ocem hrvatskog športa, onda u Splitu, taj naslov nesumnjivo pripada diplomiranom inženjeru Fabjanu Kaliterni

Ono što je dr. Franjo Bučar općenito u športu u Hrvatskoj, to je zasigurno inž. Fabjan Kaliterna u splitskom športu. Rođen je u Splitu, 20. siječnja 1886. godine. Osnivač je mnogih klubova, utemeljitelj više športova, športski dužnosnik, jedno vrijeme i aktivan športaš. Doista, Fabjan Kaliterna, bio je otac splitskog športa.

Diplomirani inženjer arhitekture ostavio je veliki trag i stekao ogromnu popularnost u širim masama pri osnivanju glavnih športskih klubova u Splitu. Osobitu popularnost dobio je zbog Hajduka, koji je bio i ostao simbol grada i cijele Dalmacije.

Opereta „Kraljica lopte“

Početak prošlog stoljeća budi se nacionalna svijest mladih Splitskana; 1904. godine pojavljuje se učenik Realne gimnazije Fabjan Kaliterna, koji zajedno sa svojom braćom Lukom i Antom te prijateljima iz pučkih obitelji osniva divlji klub Šator, kao preteča športa u Splitu.